

Aleksandra REPELEWICZ

Politechnika Częstochowska

KOŚCIOŁY FILIALNE - EKOLOGICZNE ASPEKTY EKSPLOATACJI

W pracy przedstawiono współczesne kościoły filialne usytuowane na terenie archidiecezji częstochowskiej. Dokonano analizy ekologicznych aspektów funkcjonowania tych obiektów i potwierdzono zasadność ich wznoszenia na terenach rozległych terytorialnie parafii.

Słowa kluczowe: kościoły filialne, budownictwo sakralne

WPROWADZENIE

Kościół filialny to obiekt wchodzący w skład parafii, niebędący jej kościołem głównym. Lokalizuje się w niewielkich miejscowościach, które dzieli od kościoła parafialnego znaczna odległość, aby zmniejszyć wiernym niedogodność dojazdu na niedzielne i świąteczne nabożeństwa. Nie odprawia się w nich natomiast codziennych mszy oraz większości dużych uroczystości (śluby, pogrzeby, chrzty itp.). Na niedzielne nabożeństwa przyjeżdżają do kościołów filialnych księża z macierzystej parafii. Program funkcjonalny kościołów filialnych jest więc zwykle uboższy niż parafialnych, a budynki mniejsze. Istnienie takich niewielkich obiektów na terenie rozległych terytorialnie parafii jest jednak dla mieszkańców miejscowości odległych od parafii bardzo korzystne ze względu na unikanie konieczności odbywania przez nich zwykle długiej drogi do głównego kościoła parafii i ogranicza te podróże wyłącznie do dużych uroczystości oraz sytuacji korzystania z kancelarii parafialnej. Ma to szczególnie duże znaczenie dla parafian starszych oraz dzieci i młodzieży, nieprowadzących samodzielnie pojazdów i skazanych na pokonywanie drogi pieszo. Także pozostali wierni chętniej uczestniczą w nabożeństwach, jeśli dotarcie do kościoła nie zajmuje dużo czasu i nie wymaga kłopotliwego dojazdu.

Diecezja częstochowska dzieli się na cztery regiony duszpasterskie: częstochowski, radomszczański, wieluński i zawierciański. Na terenie tych regionów istnieje 310 parafii [1]. W części tych parafii usytuowane są kościoły filialne. Znacząca większość z istniejących na terenie archidiecezji częstochowskiej tego typu obiektów to obiekty stosunkowo nowe - powstałe po 1945 roku. Wcześniej wierni byli przyzwyczajeni do pokonywania znacznych odległości do kościołów, co związane było z innym typem dawnej religijności, nastawionej na poświęcanie się i wyrzeczenia dla wiary. W dzisiejszej rzeczywistości, przy powszechnym braku czasu

oraz przyzwyczajeniu do różnorodnych udogodnień, wierny oczekuje, że droga do kościoła będzie wygodna i krótka.

Na terenie regionu częstochowskiego archidiecezji częstochowskiej istnieje 85 wzniesionych po 1945 roku budynków kościołów, z czego 76 to kościoły parafialne, a 9 (12%) - filialne.

Na terenie innych, mniej zurbanizowanych okręgów duszpasterskich archidiecezji częstochowskiej istnieje znacznie więcej kościołów filialnych. Najwięcej tego typu obiektów wzniesiono na terenie regionu wieluńskiego, gdzie zdecydowanie dominują tereny rolnicze. Wzniesiono tam po 1945 roku łącznie 51 budynków kościołów, z czego 26 to kościoły parafialne, a 25 (49%) - filialne.

W regionie radomszczańskim zinventaryzowano 61 powojennych budynków kościołów, z czego 33 to kościoły parafialne, a 28 (46%) - filialne.

Na terytorium okręgu zawierciańskiego wzniesiono w okresie powojennym najmniej budynków kościołów: 37, z czego 24 to kościoły parafialne, a 13 (35%) - filialne.

Na terenie całej archidiecezji stwierdzono więc łącznie istnienie 74 kościołów filialnych, co stanowi 32% ze wszystkich 234 kościołów archidiecezji częstochowskiej wybudowanych w latach 1945-2005.

1. CHARAKTERYSTYKA BUDOWLANA KOŚCIOŁÓW FILIALNYCH

Prowadzone przez autorkę badania wykazały, że wszystkie kościoły filialne były wznoszone systemem gospodarczym z wykorzystaniem pracy społecznej mieszkańców. Najczęściej działki pochodziły z darowizny jednego z wiernych lub stanowiły tereny gminne. Środki pieniężne pozyskiwano ze składek wiernych, a część materiałów (np. drewno) pochodziła z darowizn. Czasem w budowie uczestniczyły różne organizacje, na przykład przy budowie kościoła św. Jana Chrzyciela w Kocinie Starym duży wkład finansowy oraz zaangażowanie w prace budowlane mieli oficerowie OSP w Kocinie.

Do budowy wykorzystywano wyłącznie lokalne materiały budowlane, minimalizując koszty transportu. Stosowano tradycyjne technologie, głównie ze względu na stosunkowo nieduże rozmiary budynków, ale także z powodu niskich kwalifikacji większości z pracowników budowlanych (społecznie pracujący mieszkańcy miejscowości).

Dzięki dużemu zaangażowaniu społeczności lokalnej budynki powstawały najczęściej szybko, czasem wystarczył rok (np. kościół św. Faustyny w Lubojence i kościół św. Maksymiliana Marii Kolbego w Borowej), dwa lata (kościół św. Jana Chrzyciela w Kocinie Starym i kościół św. Jana Chrzyciela w Turowie), trzy lata (kaplica św. Marii Magdaleny w Hucie Starej A) lub maksymalnie cztery lata (kościół św. Antoniego z Padwy we Władysławowie, kościół św. Antoniego z Padwy pomiędzy Olbrachciami i Ulesiem). Rzadko budowa trwała dłużej.

Wykończenie budynków kościołów filialnych jest zazwyczaj dość skromne. Wiele z nich nie jest jeszcze ostatecznie wykończonych, najczęściej nie posiadają

tynków zewnętrznych. Jest to specyficzny sposób na obniżenie kosztów budowy. Od wielu lat są tak użytkowane i nie wpływa to zasadniczo na ich funkcjonalność.

W większości kościołów filialnych nie ma ogrzewania. Wynika to zarówno z możliwości finansowych użytkowników, jak i z realnych potrzeb. Kościoły te są użytkowane rzadko i przez krótki czas, a główne celebracje odbywają się w kościołach parafialnych. Zimą użytkownicy przebywają we wnętrzach w odzieży wierzchniej, co pozwala uniknąć dyskomfortu ciepłego. W związku z brakiem ogrzewania nie ma potrzeby podnoszenia izolacyjności termicznej ścian, dachów oraz innych elementów konstrukcyjnych i wykończeniowych budynków. Tak więc paradoksalnie brak izolacji termicznych nie podnosi energochłonności budowli.

W trakcie badań nie udało się uzyskać konkretnych danych dotyczących kosztów budowy poszczególnych obiektów. Można jednak uznać, że ze względu na nieodpłatne wykonywanie praktycznie wszystkich prac budowlanych oraz liczne darowizny koszty te były relatywnie niskie.

Utrzymanie obiektów opiera się na pracy społecznej wiernych. Są to obiekty stosunkowo nowe, nie wymagają zatem kosztownych remontów, a bieżące prace konserwacyjne przeprowadzają mieszkańcy nieodpłatnie. W miarę potrzeb organizowane są dyżury osób sprzątających i dekorujących kościoły. Jedną z nielicznych regularnych opłat są rachunki za energię elektryczną, które ze względu na krótki czas użytkowania obiektu nie są wysokie.

Ze wszystkich wymienionych powyżej powodów kościoły filialne można uznać za obiekty ekologiczne ze względu na sposób ich wznoszenia oraz eksploatacji.

2. CELOWOŚĆ FUNKCJONOWANIA KOŚCIOŁÓW FILIALNYCH

Przeprowadzono analizę sposobu wykorzystania kościołów filialnych istniejących na terenie jednego z okręgów duszpasterskich archidiecezji częstochowskiej. Wybrano do tego celu częstochowski okręg duszpasterski. Na jego obszarze znajduje się dziewięć tego typu obiektów. Tabela 1 zawiera podstawowe informacje dotyczące kościołów filialnych okręgu częstochowskiego. Przedstawiono w niej nazwę i lokalizację obiektu, jego odległość od parafii macierzystej oraz liczbę potencjalnych użytkowników (mieszkańców danej miejscowości), a także liczebność całej parafii.

Dziewięć kościołów filialnych istniejących na terenie częstochowskiego okręgu duszpasterskiego zostało zlokalizowanych w odległości od 3 do 6 kilometrów od parafii macierzystej. Jest to odległość, której pokonanie pieszo (w jedną stronę) zajęłoby osobie dorosłej od 36 minut do ponad godziny. Dla osób starszych i małych dzieci dystans taki jest zbyt duży, zwłaszcza biorąc pod uwagę konieczność pokonywania go w obie strony. Komunikacja zbiorowa w małych miejscowościach funkcjonuje słabo, a nie wszyscy posiadają samochody osobowe.

We wszystkich badanych obiektach odprawiane są przez księży z parafii msze niedzielne i świąteczne, w niektórych także nabożeństwa pierwszopiątkowe. Ponadto często wierni gromadzą się tam np. na modlitwy różańcowe i nabożeństwa majowe, w których nie uczestniczy duchowny.

Tabela 1. Kościoły filialne częstochowskiego okręgu duszpasterskiego archidiecezji częstochowskiej

Lp.	Nazwa kościoła	Miejscowość, parafia	Odległość od parafii macierzystej	Liczba mieszkańców parafii [1] / miejscowości [2]
1	Kościół św. Maksymiliana M. Kolbego	Borowa, parafia Miedźno	6 km	3950/471
2	Kościół św. Antoniego z Padwy	Władysławów, parafia Miedźno	6 km	3950/371
3	Kościół św. Jana Chrzciciela	Kocin Stary, parafia Cykarzew	3 km	2700/462
4	Kościół św. Faustyny	Lubojenka, parafia Lubojna	3-4 km	1600/512
5	Kościół NMP Matki Kościoła	Olbrachcice-Ulesie, par. Dąbrowa Zielona	3-4 km	1950/457+423
6	Kościół św. Archaniołów Michała, Gabriela i Rafała	Wola Mokrzeska, parafia Mokrzesz	5,5 km	1250/333
7	Kościół bł. Honorata Koźmińskiego	Turów, parafia Olsztyn	4-5 km	4500/559
8	Kościół św. Wojciecha BM	Biskupice, parafia Choroń	4,5 km	1900/824
9	Kaplica św. Marii Magdaleny	Huta Stara A, parafia Poczesna	4 km	2800/563

Biorąc pod uwagę liczebność mieszkańców miejscowości, w których wybudowano kościoły filialne (od 333 do 880) oraz procent ludzi uczestniczących we mszach świętych, tzw. dominantes [3], wynoszący w Polsce średnio 40%, kwestia dojazdów do parafii dotyczyłaby, w wymienionych w tabeli miejscowościach, od 133 do ponad 350 osób. W rzeczywistości ta liczba byłaby z pewnością większa ze względu na korzystanie z kościołów filialnych także mieszkańców sąsiednich miejscowości, którzy mają do tych kościołów bliżej niż do kościoła parafialnego.

W miejscowościach, w których usytuowane są kościoły filialne częstochowskiego okręgu duszpasterskiego, zamieszkuje łącznie 4975 osób, a 40% tej liczby to 1990 osób. Można zatem uznać, że co najmniej tylu wiernych jest użytkownikami kościołów filialnych i odnosi wymierne korzyści z ich istnienia. Korzyści te to przede wszystkim oszczędność czasu, ale także np. paliwa potrzebnego na dotarcie do kościoła parafialnego kilka razy w miesiącu.

PODSUMOWANIE

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, korzyści wynikające z istnienia w obrębie rozległych terytorialnie parafii kościołów filialnych są duże i dotyczą, w samym tylko częstochowskim okręgu duszpasterskim, nie mniej niż 2000 osób

(tab. 1). W mniej zurbanizowanych okręgach archidiecezji, gdzie funkcjonuje jeszcze łącznie 65 kościołów filialnych, liczbę beneficjentów można szacować nawet na kilkanaście tysięcy.

Koszty funkcjonowania kościołów filialnych są niewysokie i lokalna społeczność ponosi je bez trudu, oszczędzając na dojazdach do kościoła parafialnego. Takie obiekty sakralne przynoszą mieszkańcom niewielkich miejscowości jeszcze inne, pozamaterialne korzyści. Są to czasem jedyne we wsi miejsca zbiorowych spotkań, mające tradycyjnie i współcześnie także istotne znaczenie wspólnototwórcze. Wierni często organizują się wokół takiego ośrodka: solidarnie o niego dbają, zakładają różne grupy modlitewne, spotykają się ze sobą wokół idei religijnych i wspólnotowych. Wydaje się, że możliwości wykorzystywania takich obiektów mogłyby być z tego powodu jeszcze większe. Można byłoby także używać ich w innych celach, np. społecznych lub kulturalnych, niestojących w sprzeczności z ich podstawową funkcją. Są to często jedyne w całej miejscowości większe pomieszczenia i jako takie mogłyby być miejscem okazjonalnych koncertów muzycznych, przedstawień teatralnych i wystaw, umożliwiając lokalnej społeczności szerszy dostęp do kultury i sztuki.

LITERATURA

[1] <http://kuriaczestochowa.pl> (dostęp 25.09.2015).

[2] Rocznik Statystyczny 2008, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2009.

[3] Kościół katolicki w Polsce 1991-2011. Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2014.

FILIAL CHURCHES - ECOLOGICAL ASPECTS OF FUNCTIONING

Contemporary filial churches of the Archdiocese of Częstochowa are presented in the paper. On the example of these churches, the ecological effects of the creation of such branches in areas of extensive territorial parishes are analyzed. The purposefulness of the existence of such buildings is proven.

Keywords: filial churches, sacral architecture